

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

ברכת עירוב חצרות



אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

אי-אמירת הברכה אינה מעכבת, והעירוב אינו נפסל בכך. את העירוב חייבים לבצע לפני כניסת השבת. נהוג היום להניח את העירוב בבית הכנסת, אבל אפשר להניח אותו בבית של אחד הדיירים או בחצר, במקום שהוא ישתמר. כאשר אין רחובות ומבואות ועושים עירוב חצרות בלבד, יש להניח את העירוב דווקא בבית ולא בבית הכנסת או בחצר.

כלל הוא ש"זכין לאדם שלא בפניו", כלומר ניתן להעביר דבר לבעלות אדם אחר אף ללא ידיעתו, במקרה שמדובר בדבר שהוא זכות בשבילו. עירוב חצרות מתאים לכלל הזה. במקום לאסוף מעט מזון מכל השותפים אפשר שאדם אחד יזכה לכולם חלק מהמזון שהוא מכין. על ידי כך יהיו כולם שותפים במזון. כאשר יש דיירים רבים, כאשר הרב עושה עירוב חצרות לשכונה או לעיר, משתמשים בכלל זה; מעבירים חלק מהמזון לבעלות הדייר בלי ידיעתו, כי בוודאי הוא זוכה על ידי העירוב.

גם אדם שאינו תושב קבע במקום יכול להגביה ולזכות בעירוב לכל בני העיר. הוא יכול אף לברך את ברכת העירוב גם אם אינו מתכוון לשהות שם בשבת, עצם זיכוי העירוב נחשב למעשה. לכן יכול לברך עליו גם מי שלא יישאר בשבת ולא יזדקק לעירוב.

אם כל העירוב נאכל, נאבד, או התעפש, אם בכניסת השבת במשך כל תקופת בין השמשות היה קיים, מותר להמשיך ולטלטל באותה שבת, אבל אין לסמוך עליו לשבתות הבאות. אם במשך השבת קרה שהעירוב נאבד או התעפש ולא ידעו מתי קרה, מעמידים את העירוב על חזקתו, ואומרים שהיה קיים בתקופת בין השמשות, והעירוב כשר. אבל אם בשבת מוצאים שהעירוב התעפש וברור שהוא מעופש זמן רב, אי אפשר להתיר את הטלטול כי סביר להניח שבכניסת השבת היה כבר מעופש.

נסיים את הדיון בהבאת מספר מקרים שבהם אין צורך בעירובי חצרות על אף שיש במקום כמה משפחות: כאשר יש חדר אוכל משותף לכל המשפחות אין צורך בעירובי חצרות, אבל אם יש רק מטבח משותף וכל משפחה אוכלת בבית נפרד, אין זה פוטר אותם מעירוב חצרות. משפחות ודיירים שבעל הבית השאיל להם בתים ויש לו רשות להוציאם בכל רגע שירצה, אינם מצריכים עירוב חצרות אפילו שאין חדר אוכל משותף. בצבא, כשיש מחנה שעומד לצאת למלחמה, בין אם זו מלחמת מצווה ובין מלחמת רשות, המחנה פטור מעירוב חצרות. פטור זה קיים גם אם המחנה חונה במקום אחד בקביעות. חשוב לציין שהפטור של כל המקרים הוא רק מעירובי חצרות, אך חייב שהשטח יהיה מוקף מחיצות או צורת הפתח.

יהודה לובין

מרכז תכנית השלמות לייעוץ חינוכי

"אשר קדשנו במצוותיו [...] על מצוות עירוב"

כדי להבהיר את ברכת העירוב חייבים להבין את הנושא ואת המצבים המחייבים אותו. בזמן המשנה רוב הבתים היו מסודרים כך שהייתה להם חצר משותפת. חלק מפעולות הבית היו בחצר זו, דבר שהצריך להכניס ולהוציא חפצים מהבית לחצר וחזרה. פעולות כאלה מעוררות בעיות בשבת. עירוב חצרות היא תקנה הלכתית המאפשרת את הטלטול בשבת בין רשות היחיד (הבית הפרטי) ובין הרשות המשותפת בחצר.

הרמב"ם מציין שלפי דין תורה מותר לטלטל בחצר ומהחצר לבתים, מפני שכל החצר נחשבת כרשות יחיד אחת. לעומת זאת, מדברי סופרים אסור לטלטל ברשות היחיד כאשר יש חלוקה לדיירים עד שייערכו כל השכנים מערב שבת. את התקנה מייחסים לימי שלמה המלך ובית דינו. מקור התקנה היא כדי שלא יטעו אנשים ויאמרו: כשם שמותר להוציא מן החצרות לרחובות ולשווקים ולהכניס מהם לחצר, כך מותר להוציא מן המדינה לשדה ולהכניס מן השדה למדינה. הם יחשבו שהשווקים והרחובות, הואיל והם רשות לכול, הרי הם כמדברות וכשדות, ויאמרו שהחצרות הן רשות היחיד; יחשבו שאין ההוצאה בגדר מלאכה ושמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים.

על ידי העירוב ניתן להתיר את הטלטול בין רשות היחיד והחצר בשבת. עירוב חצרות מורכב ממזון שמונח באחד מבתי המגורים ומשמעותו היא שרואים בכך כאילו כל הדיירים בשותפות (מעורבים) ואוכלים במקום אחד. העירוב הפך את כל הרשויות הפרטיות המשתתפות בו לרשות יחיד אחת, ועל ידי כך מותר לטלטל בין כל רשויות היחיד.

השיעור הדרוש לעירוב הוא כמות מזון הראוי לאכילה לאדם אחד לשתי סעודות. הוא חייב להיות מונח באחד הבתים ומורכב מאוכל מותר (לא טבל ולא ערלה). היום נוהגים להשתמש בחבילת מצות כיוון שהיא נשמרת לאורך זמן. בדיעבד, שבע מצות הן שיעור מספיק לעניין זה, אבל לכתחילה יש לקחת שמונה מצות לפחות. היום נהוג שהרב מכין את העירוב ומברך את הברכה "[...] אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על מצוות עירוב". בזה הוא מזכה את העירוב לכל דיירי האזור באמצעות אדם נוסף שאיננו סמוך על שולחנו. אדם זה מגביה את העירוב טפח אחד לפחות והרב אומר, "בהדין עירובא יהא שרא לן לאפוקי ולעילוי מן הבתים לחצר, ומן החצר לבתים, ומבית לבית כל הבתים בחצר – לכל שבתות השנה". (על ידי עירוב זה יהיה מותר להוציא ולהכניס חפצים מהבתים לחצר ומהחצר לבתים, בכל שבתות השנה).

טהרת הכהנים ובית המקדש

חומש ויקרא כולו ידוע גם בשם "תורת כהנים" וגם פרשה זו, פרשת "אמור אל הכהנים" עוסקת בעיקר בענייני הכהנים ובית המקדש. הדברים מתקשרים למצוות ספירת העומר והמועדים המוזכרים בפרשה, שכאשר בית המקדש היה קיים, עיקר עניינם היה סביב בית המקדש.

הפסוק הפותח את הפרשה מביא שתי לשונות, "אמר" ו"אמרתי". מדוע שתי לשונות? לשם כך נביא את דברי רש"י על הפסוק הראשון בחומש ויקרא.

גם שם מביא הכתוב שתי לשונות: "ויקרא אל משה ויִדְבֶּר ה' אֵלָיו מֵאֶחָל מוֹעֵד לֵאמֹר". על המילים "ויקרא אל משה" מסביר רש"י: "לכל דברות ולכל אמירות ולכל ציוויים קדמה קריאה, לשון חיבה, לשון שמלאכי השרת משתמשים בו, שנאמר (ישעיה ו, ג) וקרא זה אל זה". כאשר רוצים לדבר או ליצור קשר כלשהו יש צורך להקדים דברי חיבה ואז הדברים יהיו נשמעים. כשמחייכים לפני שמדברים – הדברים נשמעים אחרת. גם כאן, בפרשתנו, אפשר להשתמש ברעיון זה.

הכהנים הם המייצגים את העם בבית המקדש וחייבים להיות מחוברים אל כל העם. מתוקף תפקידם, כמחנכי הדור, הם נדרשים להיות מאירי פנים כדי שעם ישראל יוכל לקבל מהם את השפעת הקדושה השורה בבית המקדש. מתוך כך הם נדרשים להתרחק מכל דבר טומאה וטומאת המתים; הם חייבים להיות חניניים כל הזמן.

הרמב"ן על הפסוק "וַיִּקְרָא וְהָנָה בָּאֵר בְּשָׂדֶה וְהָנָה שֵׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן הַבָּאֵר הָהוּא יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים; וְהָאֵבֶן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבָּאֵר" (בראשית כט, ב) מסביר:

דבר אחר: "וירא והנה באר בשדה" – זו ציון [=ירושלים];

"והנה שם שלשה עדרי צאן" – אלו שלוש רגלים [שבהם ממלאים ישראל את ציון כצאן אדם – ראו יחזקאל לו, לז–לח]; "כי מן הבאר ההוא ישקו" – שמם היו שואבין רוח הקודש [...] וַיִּקְרָא וְהָנָה בָּאֵר בְּשָׂדֶה וְהָנָה שֵׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן הַבָּאֵר הָהוּא יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֵבֶן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבָּאֵר".

שנת שמיטה

על השמיטה ועל אקולוגיה

"וַיִּצְרֶה ה' אֱלֹהִים אֶת הָאֲדָמָה עֹפֶר מִן הָאֲדָמָה, וַיִּפֹּחַ בָּאָפִי נִשְׁמַת חַיִּים [...] וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נֶחֱמָד לְמִרְאָה וְטוֹב לְמֵאֲכָל [...] וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאֲדָמָה וַיִּנְחָהּ בְּגֶן עֵדֶן לְעֲבָדָהּ וּלְשִׁמְרָהּ" (בראשית ב, ז–טו). אחד מתפקידי האדם הוא לעבד את האדמה ולשמור עליה, כפי שאומר המדרש: "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך" (קהלת רבה [וילנא], פרשה ז, ד"ה א [ג]). מצוות שביעית היא אחת הדרכים לשמור על מעשה הבריאה. בפרשיית השמיטה בספר ויקרא נאמר: "וְשָׁבִתָּהּ הָאֶרֶץ, שְׁבִתָּהּ לָהּ" (ויקרא כה, ב), וכן: "שְׁנֵת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה לָאֶרֶץ" (ויקרא כה, ה). הדגש בפסוקים הללו הוא שביתת הארץ; לא שביתת האדם. גם הרמב"ם מתייחס למבנה זה של הפסוקים ואחד הטעמים שהוא נותן למצוות שמיטת הקרקעות בשנה השביעית הוא, "כדי שירבה יבול האדמה ותתחזק בהברתה [=בלא זריעתה ועיבודתה]" (מורה נבוכים, חלק שלישי, פרק לט). כלומר הקרקע תחדש כוחותיה ותושבח בעקבות המנוחה הזמנית שתינתן לה, אולם מנוחה זו אינה הזנחה מוחלטת של הקרקע וגידוליה. ניתן להשקות את האילנות הגדלים בה וניתן לקטוף ולאכול את היבול הצומח באותה שנה, הכול על פי הכללים שקבעו חז"ל. שמירה זו על הקרקע וגידוליה משתלבת עם השמירה על האיזון האקולוגי הטבעי.

מקורות

שביב, יהודה, השמיטה – היבט אקולוגי, שמעתין, לא (117–118) (תשנ"ד), עמ' 93–99

<http://www.ecowave.org.il/mechqar1.php#10>

כלומר, כבר באירועים שעברו על אבותינו יש רמז על התפקיד החשוב שממלא בית המקדש בחיי עם ישראל. מי שמבצע זאת הלכה למעשה אלו הכהנים. גם בספר במדבר רואים הבדל מעניין בין הכהנים לעם ישראל, דבר שבא לידי ביטוי במניין.

נענין במקורות:

במדבר (א, א–ג, מט)

וַיִּדְבֶּר ה' אֵל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינִי בְּאֶחָל מוֹעֵד: בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם לֵאמֹר שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתֶּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגֻּלְתָּם. מִבְּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמְעָלָה כָּל יֵצֵא צֶבֶא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אֹתָהּ וְאֶהְרֹן [...] וַיִּדְבֶּר ה' אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר. אַךְ אֶת מִטָּה לְוִי לֹא תִפְקֹד וְאֶת רֹאשֵׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

במדבר (ג, יד–טו)

וַיִּדְבֶּר ה' אֵל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינִי לֵאמֹר. פִּקֹּד אֶת בְּנֵי לְוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם כָּל זָכָר מִבְּן חֹדֶשׁ וְיָמְעָלָה, תִּפְקְדֵם.

במדבר (ו כב–כז)

וַיִּדְבֶּר ה' אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהְרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם. בְּרִכָּהּ ה', וַיִּשְׁמְרֵהוּ. יָאֵר ה' פְּנֵיו אֵלֶיךָ, וַיַּחֲנֶנֶךָ. יִשָּׂא ה' פְּנֵיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לָךְ שְׁלוֹם. וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֵם.

מן המקורות רואים כי את שבט לוי, שבתוכם כמובן גם הכהנים, מונים מבין חודש ומעלה, בנפרד מכל עם ישראל. זאת מפני שאת מחנכי הדור צריך להכין כבר מבין חודש ומעלה. עבודה חינוכית אינה דומה לשאר עבודות. כאן מתעסקים בנשמות וכל טעות קטנה עלולה לגרום נזק גדול שלתקנו יידרשו מאמצים גדולים מאוד.

מיכל אודסר

סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד

ובתכנית השלמות לייעוץ חינוכי